

تعریف اسلامی

- ا. تعریف اسلام در لغت: اسلام در لغت بمعنای تسلیم شدن، انقیاد و فرمان برداری را گویند.
- ب. تعریف اسلام در اصطلاح: عبارت از نظام عام و قانون فراگیر و همه جانبه ای است که همه ابعاد زندگی انسان را در بر گرفته، و حضرت محمد(ص) آنرا از جانب پروردگار توانا برای بشریت آورده، و به تبلیغ آن برای مردم امر نموده است، که در پیروی از آن سعادت دارین و در مخالفت با آن سقاوت دارین مرتب می گردد.

تعریف محیط زیست

(محیط زیست یا Environment) از کلمه فرانسوی گرفته شده که به معنی احاطه کردن یا در بر گرفتن است. محیط زیست شامل محیط های فیزیکی و بیولوژیکی یک موجود زنده با روابط متقابل بین آنها می باشد. بنآء محیط زیست را طور ذیل تعریف میکنیم:

- محیط زیست عبارت از تعاملات بین اجزای منابع طبیعی، انسانها، حیوانات و محیط فیزیکی، فرهنگی و تریبی یا شرایطی است که صحت و سلامتی آنها را تحت تاثیر قرار میدهد.
- محیط زیست عبارت از روابط باهمی بین موجودات حیه و غیر حیه در محیط شان است.
- محیط زیست عبارت از مجموعه یک سلسله عوامل فیزیکی و بیولوژیکی بوده که برای موجودات زنده زمینه حیات را مساعد میسازد.
- محیط زیست عبارت از مجموعه سیستم های به هم پیوسته و متشکل از اجزای فیزیکی، اجتماعی و فرهنگی که در محدوده این سیستم زنده جانها متقابلاً به هم دیگر موثر اند.

انواع محیط زیست

بصورت عموم ما انسانها با سه محیط در ارتباط میباشم:

- محیط بیولوژیکی (Biological environment): که شامل موجودات حیه (Flora, Fauna) است که Fauna به تمام موجودات زنده اعم از خورد و بزرگ گفته میشود و Flora به تمام نباتاتیکه در هر مقیاس باشد اطلاق میشود.
- محیط فیزیکی (Physical environment): که شامل موجودات غیر حیه است.
- محیط اجتماعی (Social environment): که شامل عقاید، رسم و رواج سطح زندگی سیستم سیاسی و اجتماعی است.

اسلام و محیط زیست

به عبارت دیگر، همه نیازها، بینشها، و فرهنگ دینی و شیوه برتر زندگی ما در قرآن کریم نهفته است. و آنچه باعث فقر فرهنگی ماست عدم آشنایی و بیگانگی ما با کلام الله مجید است. چه بسا میشنوی مسلمان زادهای را که با "نور الله" بیگانه است و به دیار غرب رفته تابش کرم شب تابي در شب تار ظلمت آن فرهنگهای حیران او را شیفته خود کرده، چون به سرزمین خود باز می‌گردد زندگیش را به مدیحه سرایی غرب و آن نور چشم گیر "کرم تابان" وقف میکند! دقیقا حکایت کوری که از بخت قدر به يك لحظه چشمش به سر خروسی افتاد و باز پس کور شد. سر خروس میشود مقیاس بینش و سنجش او در بقیه زندگی...! حال آنکه اگر قبل از سفر به آن دیار بیگانه با خدا و خود و با اسلام و قرآن کمترین آشنایی می‌داشت نه تنها کم سویی نور کرمک او را مات و مبهوت نمی‌ساخت بلکه میتوانست با شعلهای پر نور از فرهنگ غنی اسلامی به ملت های گمشده در خود آن سرزمینها خدمتی کند و بستری فراهم آورد تا آنها نیز با الله و کلام الله آشنا شوند و به دعوت زندگی ساز اسلام لبیک گویند، و لیکن... [الأعمام: ۹۱] «خدا را آنچنان که درخور اوست نشناخته اند...» این چند سطر سعی دارد شمهای کوتاه از شیوه برخورد اسلام با محیط زیست را به تصویر کشد، موضوعی که برخی کوتاه آستینان بیگانه با خود

گمان می‌برند زائیده غربی است که تنها چند پگاهی است با موضوع آشناسده است. آنچه در این سطور ملاحظه می‌فرمائید برنامه زندگی اهل ایمان از بیش از هزار و چهارصد سال پیش است، درست زمانی که جهان غرب و شرق در ظلمت و تاریکیهای زمخت می‌زیست و قانون استبداد جنگل بر دنیا حاکم بود و زیر دستان برده گردنکشان بودند...! آیا باز جای دارد همچنان از برنامه زندگی قرآن غافل بمانیم و با چشمان خیره به داشته‌های دیگران چشم بدوزیم. [الأعراف: ۴۳] سپاس مر خدایی را که ما را بدین راستا (و این نعمت جاویدان بی پایان) هدایت بخشید، و اگر پروردگارمان ما را رهنمون نمی‌شد در توان ما نبود که راه را دریابیم. از دیدگاه اسلام، انسان و طبیعت در يك منظومه متكامل و يك نظام هستی دقیق و بسیار مستحکم قرار دارند: خداوند منان می‌فرماید: [القمر: ۴۹] «ما هر چیزی را به اندازه‌ی لازم

و از روی حساب و نظام آفریده ایم» و می فرماید: [الفرقان: ۲] «... و همه چیز را آفریده است و آن را دقیقاً اندازه گیری و کاملاً برآورد کرده است.» حد و مرز طبیعت یا محیط زیست در این دیدگاه تنها در فضای اطرافمان خلاصه نمی شود، بلکه طول و عرض وی عوامل و مؤثراتی که در این میان قرار دارد، و حتی تغییر و تحولاتی که در نفس انسانی صورت می گیرد، همه را در بر می گیرد. بینش اسلامی طبیعت عمق جغرافیایی زمینی که فرش زندگی است تا آسمانی که سقف خانه بشریت است، و تمام را به عنوان يك كيان زنده منظم و زیبایی می نگرد که دارای احساسات و انفعالات بوده، شبانه روز به عبادت آفریدگار مشغول است: فرموده الهی است: (اصلاً نه تنها آسمانهای هفتگانه و زمین) بلکه هیچ موجودی نیست مگر این که (به زبان حال یا قال) حمد و ثنای وی می گویند، ولی شما تسبیح آنها را نمی فهمید... «با دیدن خوبان شاد گشته، در فقدان آنها اشک می ریزد، و هیچ ارزش و بهایی بر این خداوند بدان متعال قائل می فرمایند نیست: . [الدخان: ۲۹] «... نه آسمان بر آنان گریست و نه زمین، و نه بدیشان مهلتی داده شد (تا چند صبحی بمانند و توبه کنند و به جبران گذشته ها پردازند)». و با کردار انسان واکنش نشان می دهد: رسول اکرم می فرمایند: «لا سمع صوت المؤذن جن ولا إس ولا حجر ولا مدر ولا شیء إلا شهد له يوم القيامة» (به روایت امام ابن ماجه و امام مالك) «هیچ جن و انسانی، و یا سنگ و بیابانی، و یا هر چیز دیگری بانگ مؤذن را نمی شنود مگر اینکه در روز قیامت در حق او گواهی خواهد داد». اسلام طبیعت را يك ملك عمومی شمرده با شعار «تمام جهان خانه ما» همه نسلهای بشر و انسانیت را در مقابل آن مسئول دانسته یادآور می شود که در ملکیت عمومی همه شریکند پیامبر اکرم می فرمایند: (روایت امام احمد و ابوداود. راویان حدیث همه ثقه هستند) «همه انسانها در سه چیز با همدیگر شریکند: آب و گیاهان، و آتش». به عبارت دیگر، آب و درختان و سبزیجات که فرآورده های گیاهی بشر را تأمین می کنند و

فراورده های حیوانی نیز نتیجه ثانوی آن است و سوخت و وسایل سوخت از نفت و گاز و زغال سنگ و هیزم و ...

اسلام و محیط زیست

عموم بشر است، و هیچ نسلی یا افرادی حق ندارند در آن تصرف خودخواهانه انجام دهند. خداوند حکیم می فرماید: به تو داده است، سرای آخرت را بجوی (و بهشت جاویدان را فرا چنگ آور) و بهره ی خود را از دنیا فراموش مکن (و بدان که تو هم حق حیات داری و باید از امتعه و لذائد حلال استفاده بکنی و به خویشتن برسی)، و همان گونه که خدا به تو (بخشیده است و در حق تو) نیکی کرده است، تو نیز (به دیگران ببخش و بدیشان) نیکی کن، و در زمین تباهی مجوی که خدا تباهکاران را دوست نمی و دارد «می فرماید: [الأعراف: ۸۵] «... و در زمین بعد از اصلاح آن (تو سط خدا، یا بر دست انبیاء) فساد و تباهی مکنید. این کار به سود شما است اگر (به خدا و به حقیقت) ایمان دارید». رسیدگی به محیط زیست و کمک در برقراری نظم و انضباط آن عبادت و برهم زدن و یا خدشه دار کردن زیبایی آن از جمله گناهان شمرده شده است: رسول اکرم می فرماید: «روایت امام مسلم». «کارنامه اتم؛ از خوبیها و بدیهایشان، بر من عرضه شد. دیدم که از جمله خوبیهای آن کنار زدن هر آنچه باعث آزار و اذیت مردم می شود از سر راه بود. و از جمله بدیهایشان بلغمی است که در مسجد انداخته شده روی آن خاك نریخته اند». با نگاهی گذرا در نام سوره های قرآنی اهتمام اسلام به طبیعت بر ما هویدا می گردد: سوره هایی به نام حیوانات و حشرات: البقره، الأنعام، النحل، النمل، العنکبوت، الفیل. سوره هایی به نام پدیده های طبیعی: الکهف، الرعد، الدخان، الزلزله. سوره هایی به نام اجزائی از آسمان: النجم، القمر، الشمس، الطارق. سوره هایی بیانگر گردش خورشید و تحدید وقت: الفجر، اللیل، الضحی، العصر. سوره ای به نام درخت «التین» و سوره

ای به نام معدن «الحديد» آهن. خلاصه اینکه اسلام برنامه کامل و شاملی است از شیوه زندگی سالم نه تنها دینی که بتوان آنرا در چهار دیواری يك عبادتگاه یا مسجد زندانی کرد.

آلودگی ها و راه حل آن:

طبیعت عبارت است از نعمتهای ظاهری و پوشیده ای که خداوند با انسان ارزانی داشته: [لقمان: ۲۰] «... و نعمتهای خود را - چه نعمت های ظاهر و چه نعمت های باطن - بر شما گسترده و افزون ساخته است؟...» و این انسان است که باعث آلودگی و فساد [الروم: ۴۱] «(همیشه چنین بوده است که) تباهی و خرابی در دریا و خشکی به خاطر کارهایی پدیدار گشته است که مردمان انجام می داده اند. بدین وسیله خدا سزای برخی از کارهایی را که انسانها انجام می دهند بدیشان میچشاند تا این که آنان (بیدار شوند و از دست یازیدن به معاصی) برگردند.» انسان برای دست یافتن به منافع دنیوی و مادی طبیعت زیبا را آلوده و خدشه دار می کند: [النساء: ۱۱۹] «... و آنان آفرینش خدا را دگرگون می کنند...» آلودگی هوا، آب، خاک، غذا، کویرزائی، انتشار بیماریهای مهلك، انقراض گیاهان و حیوانات، عدم بهداشت عمومی و فردی، تغییر در درجه حرارت، سوراخ شدن لایه اوزون و غیره... نتیجه تصرفات منفی بشر، و عدم پابندی و دوری او از آموزه های آسمانی است. هر کس باعث اتلاف یا ضایع شدن مخلوقات شود از نظر اسلام مخرابکار - خداوند مفسدمتعال - می تلقی فرماید می: [البقره: ۲۰۵] «و هنگامی که پشت میکند و می رود (و یا به ریاست و حکومتی میرسد)، در زمین به تلاش می اقدر تا در آن فساد و تباهی ورزد و زرع و نسل (انسانها و حیوانات) را نابود کند (و با فساد و تباهی خود، اقوات و اموال و ارواح را از میان ببرد)، و خداوند فساد و تباهی را دوست نمی دارد.» اسلام برای حل مشکلات محیط زیستی بجای وضع قوانینی که مرور زمان و تغییر تحولات جامعه بشری فرسوده شوند فرهنگ سازی نموده با انگیزه آفرینی در افراد آنها را بسوی وضع قوانین و راهکارهای سازنده در پرتو تعالیم پر فروغ قرآنی و آموزهای برگرفته از وحی الهی در گفتار و کردار رسول اکرم سوق می دهد. بصورت گذرا به برخی از آلودگیهای

محیط زیست و شیوه فرهنگ سازی اسلامی جهت جلوگیری از این بحران اشاره می کنیم؛ آلودگی هوا: هوا ملك عمومی همه بشر است و آلوده کردن آن به هر شیوه ای که باعث آزار و اذیت انسانها و ضرر رساندن به بهداشت عمومی باشد از جمله فساد در زمین تلقی می شود: خداوند منان می فرماید: [الأعراف: ۵۶] «در زمین بعد از اصلاح آن فساد و تباهی مکنید». و می فرماید: [المائدة: ۶۴] «و خداوند مفسدان و تباهکاران را دوست نمیدارد». و می فرماید: [البقره: ۲۱۱] «... و هر که نعمت خدای را دگرگونه کند (و به جای ایمان بدان و شکر بر آن نسبت بدان کفر ورزد و ناسپاسی کند) پس از آن که به سویش آمد (و به دستش رسید و بر آن اطلاع یافت، خدا چنین کسی را دچار عذاب سختی خواهد کرد) چه بی گمان خداوند شدیدالعقاب است». فقهاء اسلام در زمانی که غرب در غارها و جنگلها زندگی بدایی را سپری می کرد، در مورد بهداشت عمومی جامعه و عدم آلودگی هوا قلم زده؛ بریابی آسیاب، حمام های عمومی، پوست سازی، آهنگری و هر آنچه باعث آلودگی محیط زیست شود را در بین خانه های مسکونی و وسط شهر ممنوع دانسته، نظافت هوا و حمایت از آن را فرض عین بر هر فرد مسلمان تلقی می کردند. و مصرف سیگار که باعث آلوده شدن هوا و آزار و اذیت مردمان می شود توسط فقهاء بنا به دلایل متعددی منجمله:

- 1- فرموده الهی: [البقره: ۱۹۵] خود را با دست خویش به هلاکت نیفکند....
- 2- قاعده فقهی: «لا ضرر ولا ضرار» کسی حق ندارد نه به خود و نه به دیگران ضرر برساند.
- 3- «من لم یهتم بأمور المسلم فلیس منهم»^(۱) «کسی که به فکر سایر مسلمانان نباشد از جمله مسلمانان نیست». حرام دانسته شده است. انداختن کثافت و تفاله جات و چیزهای بد بو و متعفن در کوچه بازار شایسته يك مسلمان نیست. پیامبر اکرم میفرمایند: «المسلم من سلم المسلمون من لسانه وده»

«مسلمان کسی است که سایر مسلمانان از دست و زبان او در امان باشند». - حاکم در المستدرک و طبرانی در المعجم الأوسط از حدیفه روایت نموده اند. و البانی می گوید: «ضعیف جداً». اما معنای آن درست است، زیرا آیات و احادیث زیادی بر دوستی، تعاون و

همکاری در میان مسلمانان تأکید نموده است. [مصحح] هر آنچه باعث آلودگی هوا - حتی در محیط بسیار بسته و تنگبداشت فردی - شود ممنوع اعلام شده است. پیامبر اکرم می فرمایند: «من آل ثوما أو بصلا فلیعزل مسجدنا» (متفق علیه). «کسی که سیر یا پیاز - یا هر چیز بد بویی - خورده باشد به مسجد ما نیاید - تا باعث رنجش دیگران نشود -». فرد مسلمان اجازه ندارد در تنهایی خود نیز بدبو باشد: «إن الملائه تتأذی ما يتأذی منه بنو آدم». «چرا که فرشتگان نیز از هر آنچه باعث آزار و اذیت انسانها شوند آزرده خاطر می گردند». و برای حل آلودگی هوا، اسلام به درختکاری و حمایت از درختان بسیار تأکید می فرماید. رسول اکرم فرمودند: «إذا قامت الساعة وید أحدم فسيله فإن استطاع أن یغرسها قبل قیام الساعة فلیفعل وأجره عند الله العظیم» (روایت امام احمد). «اگر قیامت برپا شد و در دست کسی از شما نهالی بود، و اگر می توانست آنرا قبل از برپایی قیامت بکارد، حتما این کار را انجام دهد، و اجر و پاداش او با پروردگار بزرگ خواهد بود». و فرمودند: «من قطع سدره صوب الله رأسه فی النار» (روایت البیهقی). «هر کس درخت کناری را بکند خداوند سرش را بطرف آتش می برد». - و هر درختی که مردم و حیوانات و محیط زیست از میوه یا سایه آن استفاده می کنند .

منابع و ماخذ:

- جهان بینی اسلام، الطنطاوی، علی، تعریف عام بدین لاسلام، دار المناره، 1989، جده.
- اسلام و محیط زیست موضوع از کتابخانه عقیده گرفته شده.

- اساسات محیط زیست کمیته ناری برای افغانستان. (1388). اهمیت حفاظت محیط زیست.
- تغییرات آب و هوا، سازمان محافظت محیط زیست، مدیران سبز اندیش دفتر طرح ملی تغییر آب و هوا، 1383، «گرمایش جهانی» کنوانسیون تغییر آب و هوا و تعهدات بین المللی پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، 1386، "تغییر اقلیم چالش زیست محیطی قرن بیست و یکم".